

ПЕНІТЕНЦІАРНА ТЕОРІЯ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД PENAL THEORY: CRIMINOLOGICAL METHOD

Кльован Н. В.,

В статті досліджено розвиток сучасних пенітенціарних теорій і концепцій стосовно кримінального покарання у вигляді позбавлення волі, які характеризуються широким діапазоном поглядів, що обумовлено абсолютним і відносним зростанням рівня злочинності, в тому числі рецидивної, зростання числа ув'язнених, проблемами в пенітенціарній діяльності та власними об'єктивними протиріччями. Виділені окремі негативні аспекти ізоляції, які ускладнюють досягнення цілей покарання. Визначені напрямки мінімізації шкоди для самих засуджених і суспільства.

Ключові слова: пенітенціарні теорії, позбавлення волі, ізоляція, місця позбавлення волі, засуджений, криміногенний вплив.

В настоящей статье исследовано развитие современных пенитенциарных теорий и концепций применительно к уголовному наказанию в виде лишения свободы, которые характеризуются широким диапазоном взглядов, что обусловлено абсолютным и относительным ростом уровня преступности, в том числе рецидивной, ростом числа заключенных, проблемами в пенитенциарной деятельности и собственными объективными противоречиями. Выделены отдельные негативные аспекты изоляции, затрудняющие достижение целей наказания. Определены направления минимизации ущерба для самих осужденных и общества.

Ключевые слова: пенитенциарные теории, лишения свободы, изоляция, места лишения свободы, осужденный, криминогенное влияние.

The article investigates the development of modern penal theories and concepts regarding criminal punishment of imprisonment, which are characterized by a wide range of views, due to the absolute and relative increase of crime level, including recidivism, increase the number of imprisoned, problems in penal activity and of its

own objective contradictions. Emphasized certain negative aspects of isolation, which make the objectives of punishment complicated. Identified ways to minimize harm to the prisoners themselves and society.

Keywords: penal theory, imprisonment, isolation, places of imprisonment, condemned, criminogenic effects

Постановка проблеми. Сьогодні позбавлення волі є одним з найсуворіших видів покарання, що застосовується за вчинення злочинів підвищеної суспільної небезпеки та є одним з найчастіше застосовуваних видів покарання. І хоча за останні десятиріччя прослідковується позитивна й чітка тенденція до зменшення його застосування, проте воно все одно залишається на першому місці за призначенням. Поряд з цим даний вид покарання є досить суперечливим та викликає низку дискусій стосовно його застосування і виконання. У зв'язку зі значними правообмеженнями, що входять до його змісту, зокрема примусовою ізоляцією, воно є найбільш обговорюваним видом покарання з полярно протилежною позицією вчених дослідників: від необхідності підтримання його суворості для цілей забезпечення захисту суспільства від злочинців до відмови від нього, як заходу, де негативні наслідки значно перевищують його позитивні результати.

Стан дослідження. Проблеми сутності та змісту позбавлення волі, питання удосконалення правового регулювання його виконання, підвищення ефективності діяльності виправних установ, історії організації та функціонування місць позбавлення волі неодноразово були об'єктом наукових досліджень провідних вчених з кримінального права, кримінології, кримінально-виконавчого права. Так, методологічні основи застосування позбавлення волі як виду покарання розроблялися такими вченими, як М. М. Гернет, С. В. Познишев, М. О. Стручков, Б. С. Утевский, Є. Г. Ширвиндт. Подальший розвиток концептуальних і прикладних аспектів позбавлення волі отримали в роботах Ю. М. Антоняна, Л. В. Багрій-Шахматова, О. А. Беляєва, М. О. Беляєва, І. М. Гальперина, С. І. Дементьєва, М. Г. Деткова, В. О. Елеонського, О. І. Зубкова, М. П. Мелентьєва, О. С. Міхліна, О. Є. Наташева,

О. Л. Ременсона, І. О. Сперанського, Ф. Р. Сундурова, Ю. М. Ткачевського, Г. А. Туманова, Г. Ф. Хохрякова, М. Д. Шаргородського, І. В. Шмарова та інш. Проте кількісно-якісна трансформація злочинності останніх років та кризовий стан системи виконання покарань, зокрема пенітенціарних установ, обумовлюють необхідність подальшого розвитку пенітенціарної парадигми при виконанні покарання у вигляді позбавлення волі.

Метою дослідження є визначення концептуальних засад функціонування місць позбавлення волі на підставі зарубіжних і вітчизняних кримінологічних і пенітенціарних теорій та практики виконання позбавлення волі.

Викладення основного матеріалу. Процес становлення і розвитку інституту позбавлення волі завжди стикався з дилемою між необхідністю його застосування до небезпечних злочинців для забезпечення безпеки суспільства і нейтралізацією негативних наслідків примусової ізоляції особи. Вирішення такої суперечності здійснювалось шляхом пошуку передумов, умов і критеріїв його ефективності з метою підвищення результативності; пошуку нових засобів впливу та вдосконалення діяльності місць позбавлення волі; аналізу співвідношення інтересів суспільства та інтересів особистості при застосуванні позбавлення волі. Мають місце численні дискусії стосовно підвищення оптимальності та ефективності позбавлення волі, удосконалення порядку і умов його виконання-відбування в бік гуманізації, збільшення застосування альтернативних покарань, дотримання основоположних прав і свобод засуджених до позбавлення волі тощо.

В сучасній пенітенціарній теорії вибудовуються декілька точок зору на позбавлення волі, як вид кримінального покарання, та процес його виконання, серед яких можна виділити принаймні три основних. По-перше, позбавлення волі позиціонується як обов'язковий і основний вид кримінального покарання за вчинення злочинів. Воно вважається найдієвішим покаранням та необхідним для застосування у відношенні небезпечних злочинців - рецидивістів і осіб, що вчинили тяжкі і особливо тяжкі злочини. Прихильники даної точки зору звертають увагу на недоліки в'язничної системи і окремих її елементів тому пропонують удосконалити процес його виконання, зробити його більш

гуманним і спрямованим на підтримку і допомогу ув'язненим, правильно визначити психологічні і педагогічні методи поводження з ув'язненими. Місця позбавлення волі розглядаються як виправні установи, що забезпечують гідне утримання засуджених, дотримання їх основних прав і свобод, гуманне поводження з ними. Підготовлений для роботи в місцях позбавлення волі кваліфікований персонал за допомогою громадських інститутів здійснює стосовно засуджених реабілітаційні, адаптаційні, ресоціалізаційні заходи.

По-друге, позбавлення волі розглядається як одне з покарань, але його застосування має бути максимально зменшено наскільки це можливо без шкоди для безпеки суспільства. Прихильники даного підходу пропонують обмежити використання позбавлення волі, особливо на тривалі терміни, широко застосовувати альтернативні покарання та короткострокове (до 3 років) позбавлення волі, що спостерігається в останній період в багатьох європейських країнах. Пропонується застосування різних альтернативних санкцій і заходів з метою зменшення в'язничного населення.

По-третє, висловлюється думка, що позбавлення волі може бути застосовано лише як виключний захід. Прихильники третьої точки зору на підставі аналізу пенітенціарних проблем пропонують зберегти позбавлення волі для обмеженого числа засуджених у зв'язку зі скасуванням смертної кари і введенням довічного позбавлення волі та винайти нові альтернативні заходи впливу на осіб, що вчинили злочини, без поміщення їх в місця позбавлення волі.

В межах цих основних напрямків можна виділити окремі підходи в залежності від характеру, змісту, виду альтернативних заходів і покарань, що пропонуються, характеру і змісту виправних і психолого-педагогічних заходів в процесі позбавлення волі тощо, а також дві полярні позиції – застосування позбавлення волі виключно для захисту і безпеки суспільства від злочинних посягань і злочинців та відмова від позбавлення волі як виду кримінального покарання.

Часто позбавлення волі розглядається як неправильний, але необхідний державний захід для стримування злочинних проявів. Французький філософ М.

Фуко, зазначав, що відомі всі недоліки в'язниці, відомо, що вона небезпечна, якщо не марна, але існують очевидні передумови її використання [1, с.339-340]. На його думку, це інструмент, який держава використовує, перед усім, для запобігання злочинам.

Можна зупинитися на концепціях однобічного виділення превентивних цілей покарання. Так, концепція нового соціального захисту (Ф. Граматика, М. Ансель) обстоює принцип застосування покарання відповідно до тяжкості злочину, але головним завданням вважається ресоціалізація особи. Засоби боротьби із злочинністю розглядаються як засоби убезпечення суспільства, а не покарання індивіда, тому передбачається нейтралізація правопорушника або шляхом його ізоляції від суспільства, або шляхом застосування виправних заходів, зорієнтованих на ресоціалізацію правопорушника [2].

Проте у правових дебатах останніх років все частіше зустрічається невдоволення надмірним «пунітивним» (каральним) законодавством для характеристики певних (реальних або передбачуваних) тенденцій у кримінальному законодавстві, при призначенні міри покарання і його виконанні. Перебільшена потреба в пеналізації або криміналізації, надмірно суворі покарання, а також широке розповсюдження введення деліктів створення конкретної і абстрактної небезпеки обумовлює стирання граней між поліцейським і кримінальним правом, їх перетворення на «право громадської безпеки» [3]. На думку дослідників пунітивні тенденції в законодавстві і практиці застосування і виконання покарань представляє загрозу свободі суспільства. Так, Т. Матісен, досліджуючи тюремну систему, показав, що рівень рецидиву відносно стабільний для кожної конкретної країни й не знижується, що свідчить про неефективність спеціальної превенції. Реформи і зміни в пенітенціарній системі, спроби зробити її більш ліберальною, не призвели до будь-яких суттєвих результатів, а останні тенденції свідчать про те, що в'язниця більше не може залишатися єдиним інструментом покарання в сучасному суспільстві [4].

Натомість збереження позбавлення волі як виду кримінального покарання аргументується наступними аспектами: ізоляція злочинця від суспільства

виступає реальним засобом загальної і спеціальної превенції; метою ув'язнення є захист суспільства від злочинних посягань з боку найбільш небезпечних злочинців; має місце високий рівень рецидиву злочинів; позбавлення волі залишається єдиним каральним заходом для осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, і для осіб, засуджених за тяжкі і особливо тяжкі злочини. Так, М. Д. Шаргородський зазначає, що позбавлення волі ізолює винного на певний термін від суспільства і тим позбавляє суспільство від небезпеки вчинення нових злочинів. Повертаючись в суспільство через певний час, така особа часто, навіть якщо вона не виправилась, позбавлена можливості вчиняти нові злочини. Крім того, позбавлення волі дає можливість персоналу безпосередньо здійснювати на засудженого виправний вплив [5, с.85-86].

Розбіжності точок зору викликані тим, що самій природі позбавлення волі властиві протиріччя, пов'язані з основним елементом його кари - ізоляцією засудженого від соціального середовища, які негативно впливають на процес виправлення і ресоціалізації засуджених і, як зазначає професор О. М. Джужа, не можуть бути виправлені адміністративними заходами. Маючи перед собою завдання максимально пристосовувати людину до життя в суспільстві, її відокремлюють від цього ж суспільства; бажаючи замінити в свідомості людини погані уявлення і звички на правильні, її поміщають у середовище, де небезпека «зараження» негативними поглядами і рисами найбільша; намагаючись привчити людину до соціально-корисної активної поведінки, її тримають в умовах суворої регламентації. Держава не спроможна вирішити це протиріччя, оскільки сама певною мірою створює дані проблеми [6, с.126]. Аналогічну позицію висловлюють і інші вчені. Так, С. І. Курганов вважає позбавлення волі, як покарання, з педагогічної точки зору внутрішньо суперечливим. Бажаючи виправити засудженого, його поміщають в педагогічно несприятливе середовище злочинців. Ставлячи за мету перетворити засудженого в повноцінного члена суспільства, його піддають фізичній та соціальній ізоляції з постійним контролем і жорсткою регламентацією всіх сфер життєдіяльності, що виробляє в нього стереотип поведінки, який

характеризується відсутністю ініціативи та самостійності, що корисно в умовах позбавлення волі, але не у звичайному житті [7, с.96].

Ізоляція об'єктивно призводить не лише до обмежень у спілкуванні і переміщенні засудженого, а і до поміщення його в середовище злочинців. Засуджені виокремлюються із суспільства і поміщуються на достатньо тривалий час у концентроване кримінальне середовище, де відчуває на собі його вплив і мають пристосовуватися до кримінальної субкультури або закріплюють свої орієнтації, якщо вони не суперечать останній, вдосконалюють свої навички. Криміногенний склад засуджених до позбавлення волі показує, що з 117444 осіб, що тримаються в кримінально-виконавчих установах 17,1 тис. осіб – за умисне вбивство, у тому числі 8,6 тис. осіб, які вчинили вбивство при обтяжуючих обставинах; 9,8 тис. осіб – за умисне тяжке тілесне ушкодження; 29,5 тис. осіб – за розбій, грабіж та вимагання; 2,3 тис. осіб – за зґвалтування; 24 особи - за захоплення заручників; 21,9 тис. осіб – за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення [9]. І слід погодитися з твердженням В. Батиргарєвої, що цей контингент осіб створює специфічну атмосферу, яка диктує певну модель відносин між людьми, відмінну від тих, які покликані забезпечити нормальну життєдіяльність та розвиток суспільства [10, с.63]. А враховуючи тенденції значного збільшення рецидивної злочинності за останні два роки, кримінологічні характеристики засуджених у місцях позбавлення волі будуть погіршуватися і надалі.

Дана модель відносин сприймається як «атрибут», невід'ємна частина або норма життя в колонії поряд (нарівні) з правилами режиму і внутрішнього розпорядку та законними вимогами адміністрації. Якщо взяти до уваги, що позбавлення волі призначається за вчинення більш тяжких злочинів особам, особистість яких є достатньо криміногенною, то частина засуджених, які опинилися в установі виконання покарань, більш менш є готовими до сприйняття такої моделі відносин.

Про негативний вплив на засудженого криміногенного середовища в місцях позбавлення волі детально писав ще М. М. Гернет, який говорив, що

тюрми не виправляють злочинців, а здійснюють на них, навпаки, самий деморалізуючий вплив, чим і пояснюється постійне зростання рецидиву злочинів [11]. Д. Клеммер в 1940 р. ввів термін «призонізація», як пристосування позбавлених волі на тривалий час до підкультури ув'язнених, для позначення істинних результатів ізоляції, відмінних від «виховного» і «реабілітаційного» впливу. Ув'язнені асимілюються у своєрідну «тюремну культуру», яка робить їх ще менше придатними, чим раніше, до життя за межами тюремних стін і ще менше здібними слідувати правилам і звичаям «нормального» життя [12]. І. Гоффман вважав, що в'язниця, як і будь-який інший тотальний інститут нівелює власну особистість, її цілі, плани і позитивну адаптацію в середовищі засуджених за рахунок засвоєння нових субкультурних зразків тюремного життя [13, с.319]. На думку Я. І. Гілінського в'язниця слугує місцем підвищення кримінальної кваліфікації і професіоналізації, а позбавлення волі – неефективна міра покарання з численними негативними побічними наслідками [14, с.72].

Ще одним негативним аспектом ізоляції є специфічний вплив позбавлення волі як психотравмуючого фактора для особистості засудженого. І. Гоффман показав негативні сторони тривалого перебування в «закритих суспільствах», до яких належать місця позбавлення волі, та стверджує, що тотальні інститути своїм існуванням, своїми повсякденними практиками й нормами спрямовані, у першу чергу, на придушення особистості [13, с.314]. На думку В. Ф. Пірожкова, який досліджував проблеми соціальної ізоляції та її впливу на особистість, способи і методи профілактики та корекції різних видів девіантної поведінки, властивої місцям соціальної ізоляції, тривале знаходження особи в місцях позбавлення волі призводить до необернених змін у її психіці [15].

Сундуrow Ф. Р. і низка інших учених убачали передумови таких змін в обмеженні можливості спілкування засуджених із зовнішнім світом і всередині установи, оскільки спілкування виступає одним з основних умов нормального функціонування психіки людини і його життя в суспільстві [8, с.26]. Ув'язнений обмежений у можливості обирати місце проживання, коло

спілкування, характер і рід занять, визначати свій спосіб життя, розпоряджатися своїм часом. При цьому термін позбавлення волі є таким же важливим показником ізоляції. Очевидно, що при збільшенні строку позбавлення волі підвищується його каральний ефект [8, с.33].

Під впливом одиночної або групової ізоляції відбувається закономірна трансформація психіки людини. Дослідження, в яких застосовувались особистісні методики, показали, що через 3-6 років перебування людей в умовах групової ізоляції в особистому профілі починають переважати психопатичні й шизоїдні прояви особистості і схильність до підвищеного настрою, відмічаються неадекватність етичної орієнтації прийнятим нормам, імпульсивність, схильність до конфліктів, погано передбачуваної поведінки тощо [16, с.12]. Але вказані психічні і психологічні зміни в особистості ув'язненого є не єдиними. Можна стверджувати і про морально-психологічні перетворення особистості, обумовлені на думку Сундуrowa Ф. Р. важкими умовами відбування позбавлення волі, невиправдано тривалими термінами, які можуть призвести до надлому особистості, породити бесперспективність, байдужість до своєї долі, знесилити, «роззброїти» її психологічно і цим самим віддалити бажані зміни в поведінці та особистості засудженого в цілому [8, с.38-39]. Саме тому деякі автори звертають особливу увагу на наявність так званого «залишкового криміногенного ефекту» покарання, на те, що позбавлення волі загрожує криміногенними наслідками, що тривала ізоляція істотно послаблює або навіть руйнує адаптаційні механізми, веде до патологічних змін особистості засудженого, які вимагають спеціального психологічного чи психіатричного втручання [17, с.258-259].

Розуміючи негативні соціально-психологічні наслідки позбавлення волі, вчені-пенітенціаристи звертали особливу увагу на необхідність їх нейтралізації вже в процесі виконання-відбування покарання. Покарання, пише О. Л. Ременсон, одночасно виступає і як добро, і як вимушене зло, оскільки являє собою обмеження певних суспільних і відповідних суспільним особистих об'єктивних цінностей [18, с.9]. Аналогічну точку зору висловлює Ф. Р. Сундуrow, який зазначає, що позбавлення волі об'єктивно пов'язане зі шкодою

всьому суспільству, оскільки засуджений виключається зі сфери відомого кола суспільних відносин. Ця шкода може бути виправдана лише тоді, коли позбавлення волі в конкретному випадку є єдиним прийнятним кримінально-правовим заходом [8, с.62]. З ними погоджується більшість сучасних вітчизняних і зарубіжних учених.

Останнім часом стосовно сфери виконання покарання все частіше стали звертатися до терміну «пенітенціарна політика», в основу якого була покладена, так звана, пенітенціарна ідея, яка заснована на гуманістичних позиціях, визнання людини найвищою цінністю, орієнтації на соціалізацію, виховання та перевиховання особистості через її каяття і гуманне, добре, чуйне, толерантне відношення кваліфікованого персоналу. Прихильники цієї ідеї вважають, що саме вона відповідає інтересам цивілізації, загальновизнаним людським цінностям і громадській безпеці.

Дослідження пенітенціарної практики в зарубіжних країнах виявляють низку загальних тенденцій та стратегій до змін. З 90-х років минулого століття в більшості країн світу спостерігається зростання кількості ув'язнених як в абсолютних показниках, так і з розрахунку на 100 тис. населення [19]. Світова кримінологія пояснює це як результат «моральної паніки» [20], страху перед злочинністю, по мірі зростання якого зростає і репресивна свідомість населення та репресивність держави, поліції, кримінальної юстиції [21], як результат нової категоризації злочинності, що пов'язують з появою нових типів соціальної поведінки, що трактували державою як кримінальні [4].

У порівняння, в Україні в 2007 та 2008 році в місцях позбавлення волі Кримінально-виконавчої служби утримувалось 126365 осіб, у 2009 – 116169, у 2010 – 110721, у 2011 – 121243, у 2012 – 112353 [22]. Серед засуджених на строк понад 10 років 13,4 тис. осіб у 2011 році, 12,6 тис. в 2012 році. Як бачимо, прослідковується певна тенденція до зменшення показників. Але є й інша статистика. Зокрема, за офіційними статистичними даними МВС України питома вага виявлених осіб, які раніше вчиняли злочини, з 2005 по 2011 роки зросла з 19,7% до 45,5% [23]. При цьому, зростання кількості рецидивних злочинців не співпадає з динамікою загальної кількості злочинців. Дані

показники можуть свідчити про стійку тенденцію до збільшення питомої ваги рецидивної злочинності в структурі злочинності в Україні. Зведена статистична звітність Державної пенітенціарної служби України свідчить, що в місцях позбавлення волі утримуються 51-52% [22] засуджених, які відбувають позбавлення волі неодноразово, що вказує в сукупності з іншими обставинами і на дефекти діяльності по виконанню покарання у вигляді позбавлення волі та постпенітенціарного періоду. Місця позбавлення волі або втрачають важливі елементи своєї діяльності, що негативно впливає на її результативність, або вони в такій організаційно-структурній формі не відповідають сучасним кримінологічним тенденціям.

Численні дослідження позбавлення волі як покарання призвели до формування нових підходів щодо необхідності та ефективності його застосування, строків і порядку його виконання, умов тримання ув'язнених, їх праці і навчання, спілкування із зовнішнім світом. Ув'язнених стали розглядати в сукупності з їхніми сім'ями, соціальними групами, соціоекономічним походженням і життєвими перспективами [23]. Місця позбавлення волі стають не тільки установами, що виконують судові рішення, а починають виконувати роль «соціальної клініки для суспільства» [24, с.14-15] з завданням ресоціалізувати осіб, що там утримуються. Так виникла точка зору, прийнята зараз у більшості країн Західної Європи: ув'язнення приносить шкоду окремій особі, сім'ї й суспільству; позитивні результатів небагато; витрати на будівництво в'язниць, утримання будівель, персоналу установ, на охорону ув'язнених – великі. Проте відмовитись від такого виду покарання сьогодні не можна, погоджуються більшість науковців і практиків, навіть ті, хто пропонує його взагалі скасувати. Вказують на два шляхи вирішення проблеми: в існуючу форму ув'язнення вкласти якісно новий гуманістичний зміст, або залишити такий вид покарання для найнебезпечніших категорій злочинців, переважно за тяжкі і особливо тяжкі насильницькі злочини.

Існуючі проблеми позбавлення волі та його місця в пенітенціарній політиці вирішуються за двома основними напрямками. По-перше, зменшення шкоди від перебування у в'язниці, у першу чергу для самого ув'язненого, а

також для членів його сім'ї. Тому ув'язненим допомагають підтримувати зв'язки з родиною, набувати корисні професії і вчать віддавати перевагу загальноприйнятим цінностям. По-друге, мінімізація тюремного ув'язнення, як шляхом збільшення призначення альтернативних позбавленню волі покарань і заходів, так і зменшення строків позбавлення волі та застосування гнучкої системи дострокових звільнень з місць позбавлення волі. Пріоритетними заходами для скорочення в'язничного населення проголошені використання не пов'язаних з позбавленням волі покарань і заходів, таких як випробування, та застосування амністій у виконання міжнародних норм «м'якого» права – Рекомендації Rec (99) 22 Комітету Міністрів Ради Європи щодо в'язничного переповнення і зменшення в'язничного населення, Рекомендації Rec (2000) 22 щодо покращення виконання Європейських правил по громадським санкціям і заходам (параграф 65), Рекомендації Rec (2003) 22 щодо умовного звільнення (parole).

Реформування вітчизняної пенітенціарної системи після вступу України до Ради Європи в 2006 році і отримання низки зобов'язань в сфері виконання покарань вийшло на новий виток. Серед позитивних зрушень, які відбулися протягом останніх років у сфері виконання кримінальних покарань, можна відмітити зменшення кількості осіб в місцях позбавлення волі, збільшення відкритості діяльності кримінально-виконавчої служби, підвищення рівня взаємодії органів і установ виконання покарань та громадських організацій, а також зменшення обмежень правового статусу засуджених, розширення контактів із зовнішнім світом тощо.

Таким чином, сучасні пенітенціарні концепції спрямовують практиків на мінімізацію позбавлення як стосовно застосування, так і стосовно термінів призначення, розширення альтернативних покарань, а також зміну характеру виконання позбавлення волі з переважно карального на реабілітаційний.

Аналізуючи зміни в кримінально-виконавчому законодавстві та прийняті на державному рівні концепції і програми в сфері виконання покарань, можна стверджувати, що на сьогодні сформована державна доктрина застосування позбавлення волі як кримінального покарання з прагненням до гуманізації,

демократизації даного процесу, розширення прав і свобод засуджених та підвищення кваліфікації пенітенціарного персоналу. Неефективність покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, спричиняють поширеність практики надання судами переваги покаранням у виді позбавлення волі.

Потребують дослідження кримінологічні функції окремих компонентів системи виправлення і ресоціалізації в місцях позбавлення волі. Особливу увагу слід приділити контактам засуджених із зовнішнім світом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Фуко М. Надзирать и наказывать. Рождение тюрьмы / Пер. с фр. В. Наумова под ред. И. Борисовой. - М. : Ad Marginem, 1999. – 479 с.
2. Див.: Ансель М. Новая социальная защита (гуманистическое движение в уголовной политике) / Под ред. и с вступ. ст. А.А. Пионтковского; Пер. с фр. Н. С. Лапшиной = La defense sociale nouvelle (un mouvement de politique criminelle humaniste) / M. Ancel. - М. : Прогресс, 1970. - 312 с.
3. Хильгендорф Эрик. Пунитивное законодательство и уголовно-правовая доктрина. Скептические замечания к некоторым руководящим терминам современной теории уголовного права / Пер. с нем. А. Пауль / Вопросы российского и международного права. – 2012. - №1. - С. 11-141
4. Mathiesen Thomas. Prison on Trial / Mathiesen Thomas / [3rd ed.] Winchester : Waterside Press, 2006. - 212 p.
5. Шаргородский М.Д. Наказание, его цели и эффективность / Шаргородский М.Д. - Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1973. - 160 с.
6. Кримінально-виконавче право України: (Загальна та Особлива частини) : навч. посіб. / [О. М. Джужа, С. Я. Фаренюк, В. О. Корчинський та ін.] ; За заг. ред. О. М. Джужи. - [2-е вид., перероб. та допов.] - К. : Юрінком Інтер, 2002. - 448 с.
7. Курганов С.И. Наказание: уголовно-правовой, уголовно-исполнительный и криминологический аспекты / Курганов С.И. - М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008. - 192 с.

8. Сундуров Ф.Р. Лишение свободы и социально-психологические предпосылки его эффективности / Сундуров Ф.Р. ; Науч. ред. : Волков Б.С. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1980. - 216 с.
9. Загальна характеристика Державної пенітенціарної служби України (станом на 1 лютого 2012 року). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/628075>
10. Батиргареева В. Особливості детермінації рецидивної злочинності / Батиргареева В. // Право України, 2005. - №2. - С.62-66
11. Див.: Гернет М.Н. Социальные факторы преступности / Гернет М.Н. – М. : Унив. тип., 1905. – 215 с.; Гернет М. Н. Избранное. / Гернет М.Н. – М. : ЗАО Юстицинформ, 2005. – 208 с.
12. Див. Clemmer Donald. The Prison Community. / Clemmer Donald New York : Holt, Rinehart and Winston, 1940
13. Goffman E. The characteristics of total institutions / Goffman E. // A sociological reader on complex organizations / Edited by A. Etzioni, E. Lehman. - The 3-rd edition. - Holt, Rinehart and Winston, 1980. - 559 p.
14. Гилинский Я.И. Кризис системы уголовных наказаний / Гилинский Я. И. // Социологические исследования, 1993. - № 8. - С. 70-73; див. також Гилинский Я.И. Субкультура за решеткой / Гилинский Я. И. // Сов. этнография, 1990. - № 2. - С. 100-103
15. Пирожков В.Ф. Влияние социальной изоляции в виде лишения свободы на психологию осужденного / Пирожков В.Ф. // Вопросы борьбы с преступностью. - М. : Юрид. лит., 1981. - № 35. - С. 40-51
16. Ковалев О.Г., Малышева О.А. Криминологические и психологические проблемы дезадаптации женщин молодежного возраста, отбывших наказание в виде лишения свободы : [учебное пособие] / Ковалев О.Г., Малышева О.А. – М. : «Права человека», 2001. – 100 с.
17. Ковалев О.Г., Малышева О.А. Преступления осужденных: причины и предупреждение. Основные проблемы пенитенциарной криминологии / Ковалев О.Г., Малышева О.А.; Отв. ред.: Сахаров А.Б. – Ереван : Айастан, 1988. - 280 с.

18. Ременсон А. Л. Теоретические вопросы исполнения лишения свободы и перевоспитания заключенных : автореф. дис. на соиск. учен. степени докт. юрид. наук / Ременсон А. Л. – Томск : ТГУ, 1965. - 24 с.

19. World Prison Population List (eighth edition) Roy Walmsley December 2008 / International Centre for Prison Studies [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.prisonstudies.org

20. Cohen Stanley. Folk Devils and Moral Panics / Cohen Stanley [3rd edition]. – Лондон : Routledge. - December 30, 2002. – 200 p.

21. Гишинский Я.И. Наказание: криминологический подход / Гишинский Я.И. // Отечественные Записки. - 2008. - Т. 41 - №2. – С.73-89

22. ЗВІТ про кількість УВП, наявність, рух та склад засуджених в Державному департаменті України з питань виконання покарань. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kvs.gov.ua/punish/control/uk/publish/article?art_id=59085&cat_id=45806

23. Стан та структура злочинності в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/233004/>

24. Вивьен Стерн /Vivien Stern/ Западная традиция тюремного заключения.[пер. с англ. К. Старосельской] / Альманах Неволя 7\8 1999. [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://www.index.org.ru/others/199stern.html>

25. Радов Г. Персонал и взаимодействие тюрьмы и общества / Радов Г. // Тюрьма и общество [Материалы семинара для персонала учреждений по исполнению наказаний Донецкой области] / «Донецкий Мемориал»; Сост. А. Букалов. - Донецк, 2000 - С. 14-15